

Koulukiusaamiseen liittyvät käytännöt ja toimintamallit Kangasalan opetustoimessa

19.10.2009 Työryhmä: Senni Kangasniemi, Marika Lehtinen, Maria Taanila, Mari Saarikko

Muokattu 19.4.2016 EO- ohjausryhmä Anniina Alanen, Taina Mäenpää, Anne Ruhtinas-Heikkilä, Merja Marttila, Paula Lindstedt, Pirita Nieminen, Simo Hillo, Tuire Amaral, Tuomo Myllö, Jaana Karppinen

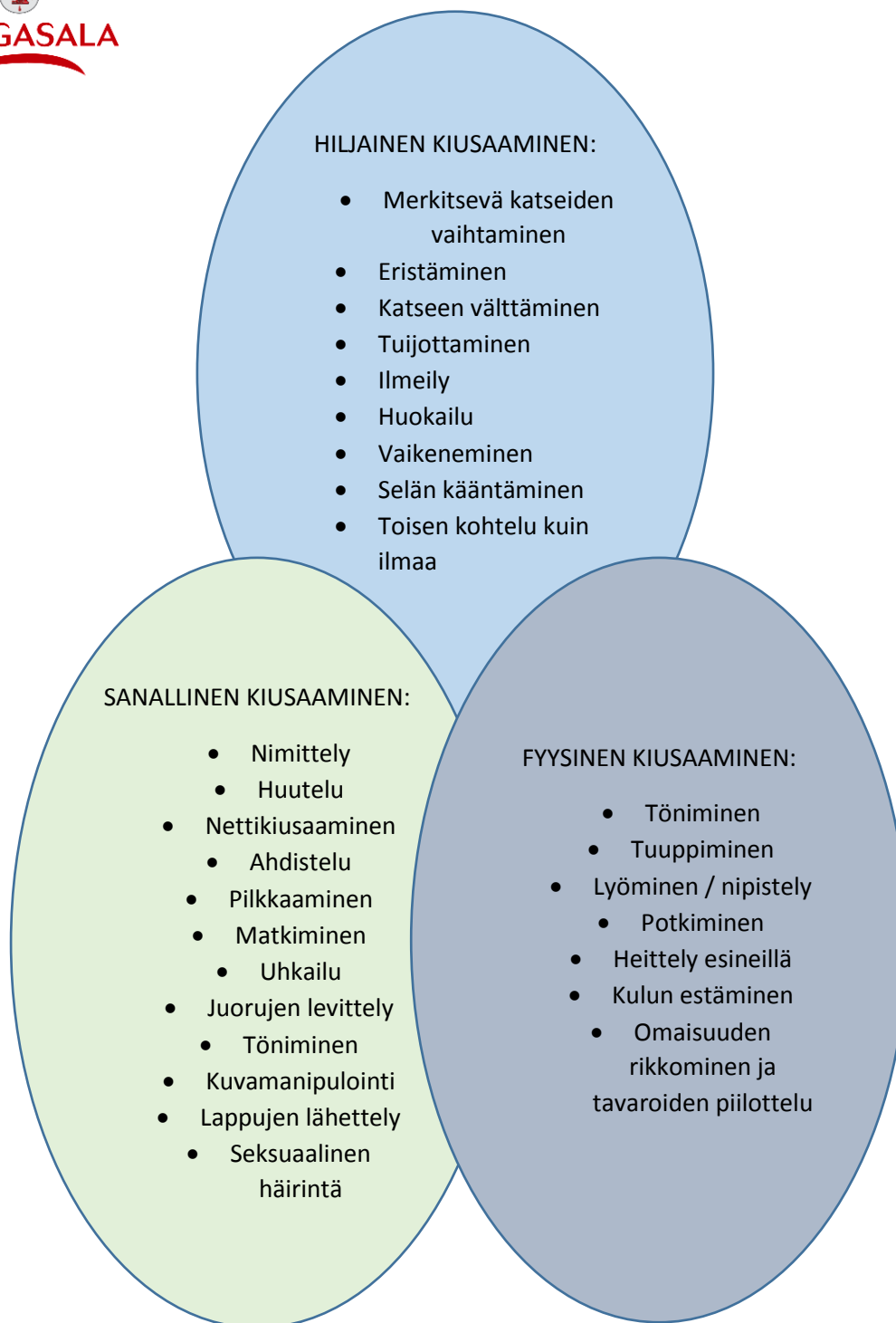
1. MITÄ KOULUKIUSAAMINEN ON?

Oppilas ei välttämättä halua itse kertoa, että häntä kiusataan. Kiusatuksi joutuminen saatetaan kokea häpeällisenä, asian käsittely pelottaa tai sitten pelätään, että aikuiselle kertomisesta ei ole apua, vaan kiusaaminen päinvastoin pahenee entisestään.

Koulukiusaamista on se, jos vahvempi alistaa heikompaa eikä kyse ole enää leikillisestä kiusoittelusta, tai jos joku tahallisesti tuottaa tai yrittää tuottaa toiselle vammoja tai epämiellyttävää oloa. Kiusaaminen on siis henkistä tai fyysistä, suoraa tai epäsuoraa, toistuvaa, tahallista sekä tietoista alistamista ja loukkaamista.

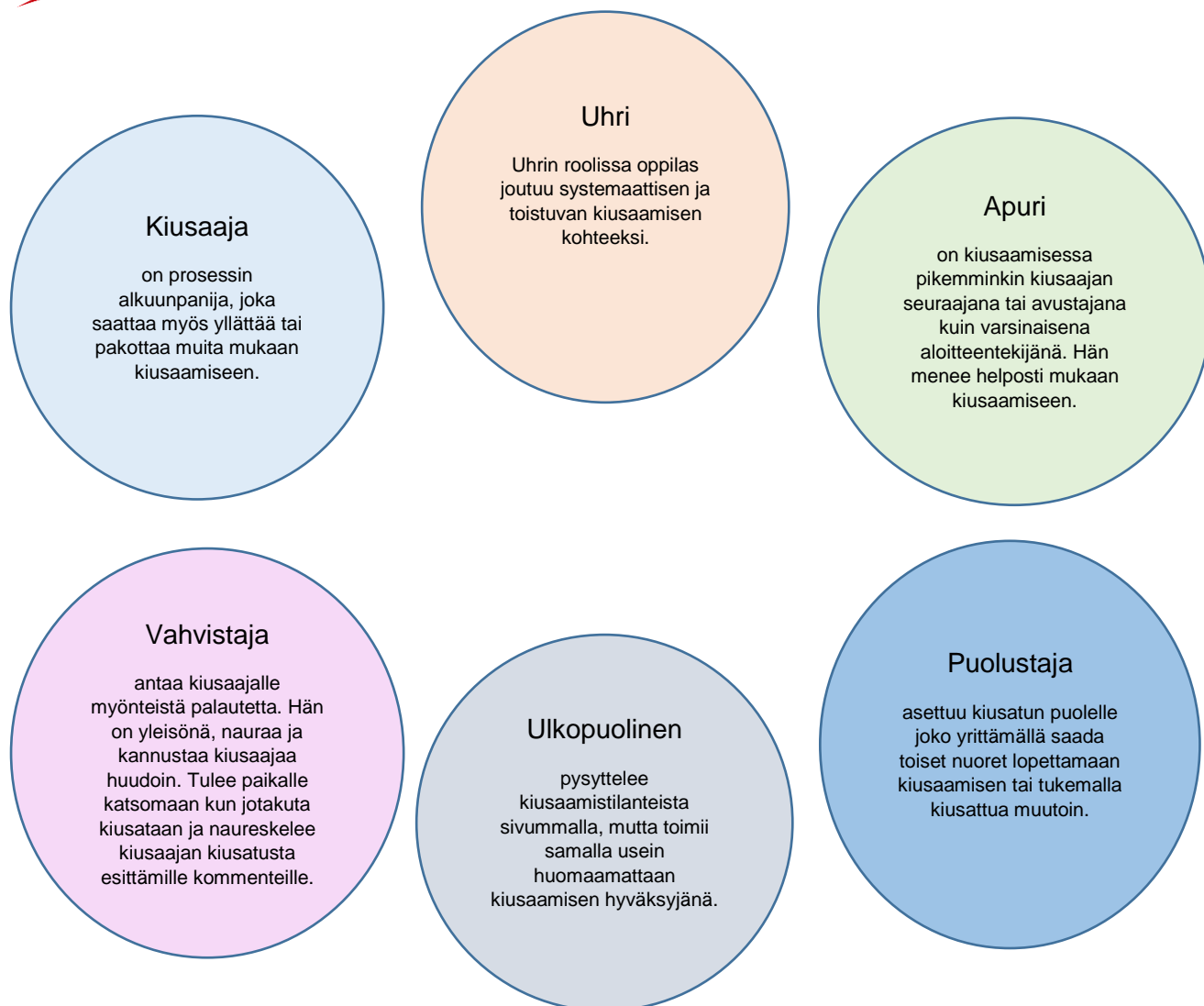
Uhkailu, pilkkaaminen ja nimittely ovat esimerkkejä sanoin eli verbaalisesti tapahtuvasta kiusaamisesta. Halveksiva kielenkäyttö ja ikävä puhetyyli toista oppilasta kohtaan ovat myös kiusaamista. Fyysisesti kiusataan mm. lyömällä, tönimällä, potkimalla, nipistelemällä tai pidättelemällä toista. Toisen kiusaamiseen ei välttämättä tarvita ikäviä sanoja tai fyysistä kontaktia, vaan sitä voi tapahtua myös ilmehtimällä tai elehtimällä, sulkemalla joku ryhmästä tai järjestämällä joku pois ystäväpiiristä. Kiusaamista voi olla myös sosiaalisessa mediassa kiusaaminen, salaa kuvaaminen puhelimella, laukkujen ja takkien piilottelu yms.

Voi olla vaikeaa erottaa tasavertaista fyysistä kanssakäymistä ja huulenheittoa varsinaisesta kiusaamisesta. Aina, kun et ymmärrä, mistä ko. tilanteessa on kysymys – kysy ja ota selvää. On kuitenkin hyvä muistaa, että osapuolet voivat kokea nämäkin tilanteet eri tavalla.

Kuva 1. Eri kiusaamistavoista

Kiusaamiselle on tyypillistä, että se tapahtuu yleensä ryhmässä ja perustuu ryhmän jäsenten keskinäisiin sosiaalisiin suhteisiin. Kiusaaminen ei ole pelkästään kiusaajan ja kiusatun välinen tapahtuma. Kiusaamistilanteissa on tyypillisesti läsnä muitakin kuin kiusaaja ja uhri, ja muutkin kuin läsnä olevat ovat yleensä kiusaamisesta tietoisia. Oppilailla on kiusaamisprosessissa erilaisia rooleja. Roolien määrittelyssä lähtökohtana on kysymys siitä, mitä muut tekevät silloin, kun jotakuta luokan oppilasta kiusataan? Vastaamalla tähän kysymykseen tunnistetaan koululuokasta – tai yhtä lailla mistä tahansa ryhmästä – paitsi kiusaamisen uhreja ja kiusaajia, myös niin sanottuja kiusaajan apureita, kiusaajan vahvistajia, uhrin puolustajia sekä ulkopuolisia.

Kuva 2. Roolijaosta

Näissä rooleissa ei ole kyse persoonallisuuspiirteistä eikä pysyvistä ominaisuuksista. Roolit syntyvät suhteessa ryhmän muiden jäsenten odotuksiin ja tarpeisiin, ja oppilas voi myös joutua tiettyyn rooliin tahtomattaan. Oppilas saattaa toimia ryhmässä kiusaajan vahvistajana itse sitä tiedostamattaan tai haluamattaan. Itse asiassa useimmat oppilaat eivät hyväksy kiusaamista eivätkä ymmärrä sen syytä. Ryhmässä he kuitenkin helposti tulevat toimineeksi tavoilla, jotka mahdollistavat kiusaamisen.

Nettikiusaaminen

Nettikiusaaminen on usein osa muuta kiusaamista. Koulukiusaaminen voi jatkua netissä. Se tarkoittaa sitä, että kiusattu ei pääse kiusaamista pakoan edes vapaa-ajallaan. Nettikiusaamisella tarkoitetaan tarkoituksellista ja toistuvaa pahan mielen aiheuttamista netin, kännykän tai muiden elektronisten laitteiden avulla. Se eroaa muusta kiusaamisesta siten, että nettikiusaaminen voi olla nimetöntä (anonyymiä), kasvotonta ja sitä voi tehdä ajasta ja paikasta riippumatta rajattomasti ja toistuvasti.

Oppilaalle kiusaamisen kokemus on tosi, tapahtui se netissä tai ei. Oppilaan tärkein turvataito on uskallus kertoa aikuisille netissä kohtaamistaan ikävistä tilanteista. Vastuu on huoltajilla. Huoltajan tulee olla tietoinen, mitä lapsi/nuori netissä tekee ja kenen kanssa pitää yhteyttä.

Nettikiusaamisen muotoja:

- juoruilu / henkilökohtaisten tietojen levitys ja mustamaalaus, valehtelu
- kuvien tai tietojen levittäminen, kopiointi, linkitys, manipulointi ja herjaus
- ilkeät kommentit, halveksunta, nöyryyttäminen
- uhkailu, ärsyttäminen, häirintä, kiristäminen
- pilkkaavat tai uhkaavat kuvat, viestit ja verkkosivut
- epämiellyttävät vihjailevat ja seksuaaliset viestit
- pilkallinen matkiminen ja jäljittely
- fleimaus eli sanasodan aiheuttaminen tahallisesti
- salasanojen huijaaminen
- toisen nimellä tai nimimerkillä esiintyminen
- yksityisen tiedon jakaminen tai toisen huijaaminen oman yksityisen tiedon jakamiseen
- ryhmästä eristäminen ja poissulkeminen tai ryhmään lisääminen luvatta

2. MITEN AIKUINEN VOI TUNNISTAA KIUSAAMISEN?

Koulun henkilökunta:

Kiusatuksi joutuminen voi näkyä monenlaisina merkkeinä tai oireina. Esimerkiksi koulussa oppilas viettää välitunnit toistuvasti yksin tai hän on haluton lähtemään välitunnille. Hän saattaa myös koulupäivän jälkeen jäädä koulun alueelle viivyttämään lähtemättä heti kotimatkalle. Oppilaan poissaolot koulusta saattavat lisääntyä tai hän vaikuttaa ahdistuneelta tai surumieliseltä. Koulumenestys saattaa äkillisesti romahtaa ilman selvää syytä. Kiusaamisesta kertoo myös se, että luokkatoverit esimerkiksi nauravat toistuvasti oppilaan vastauksille tai eivät valitse häntä ryhmiin tai joukkueisiin. Moni koulukiusaaja voi myös itse olla koulukiusattu.

Tulee myös muistaa, että vaikkakin oppilas kieltää kiusaamisen se ei tarkoita sitä, ettei kiusaamista voisi silti tapahtua. Kiusaamisen kieltäminen on yksi puolustuskeino, jonka avulla kiusattu yrittää jollakin tavalla pitää itseään kasassa mahdottomien paineiden edessä.

Huoltajat:

Kotona näkyviä merkkejä voivat olla lapsen tai nuoren ahdistuneisuus ja alakuloisuus, univaikeudet tai psykosomaattiset oireet kuten päänsärky tai vatsakipu. Lapsi tai nuori voi osoittaa yllättäen, ettei halua mennä kouluun, tai hän alkaa kulkea sinne uutta reittiä tai haluaa koulumatkalle mukaan saattajan. Myös se, ettei lapsi/nuori puhu kavereista eikä tuo heitä kotiin, saattaa kertoa kiusaamisesta. Lapsesta/nuoresta huolissaan olevan vanhemman pitää - sen lisäksi, että keskustelee lapsen/ nuoren kanssa – ottaa aina yhteyttä kouluun.

3. PUUTTUMINEN

Koulukiusaamiseen puututaan KiVa Koulu -hankkeen ohjeistuksen mukaan. Kouluissa toimii KiVa-tiimi, jonka ensisijainen tehtävä on esille tulevien toistuvien kiusaamistapauksien selvittäminen. Tiimin toiminnasta sovitaan koulukohtaisesti. Kiusaamiseen puuttuminen tulee kouluilla rakentaa kunnan ohjeen ja KiVa Koulu -hankkeen ohjeistuksen pohjalta luontevaksi kokonaisuudeksi. Isoilla ja pienillä kouluilla käytännöt ovat erilaiset.

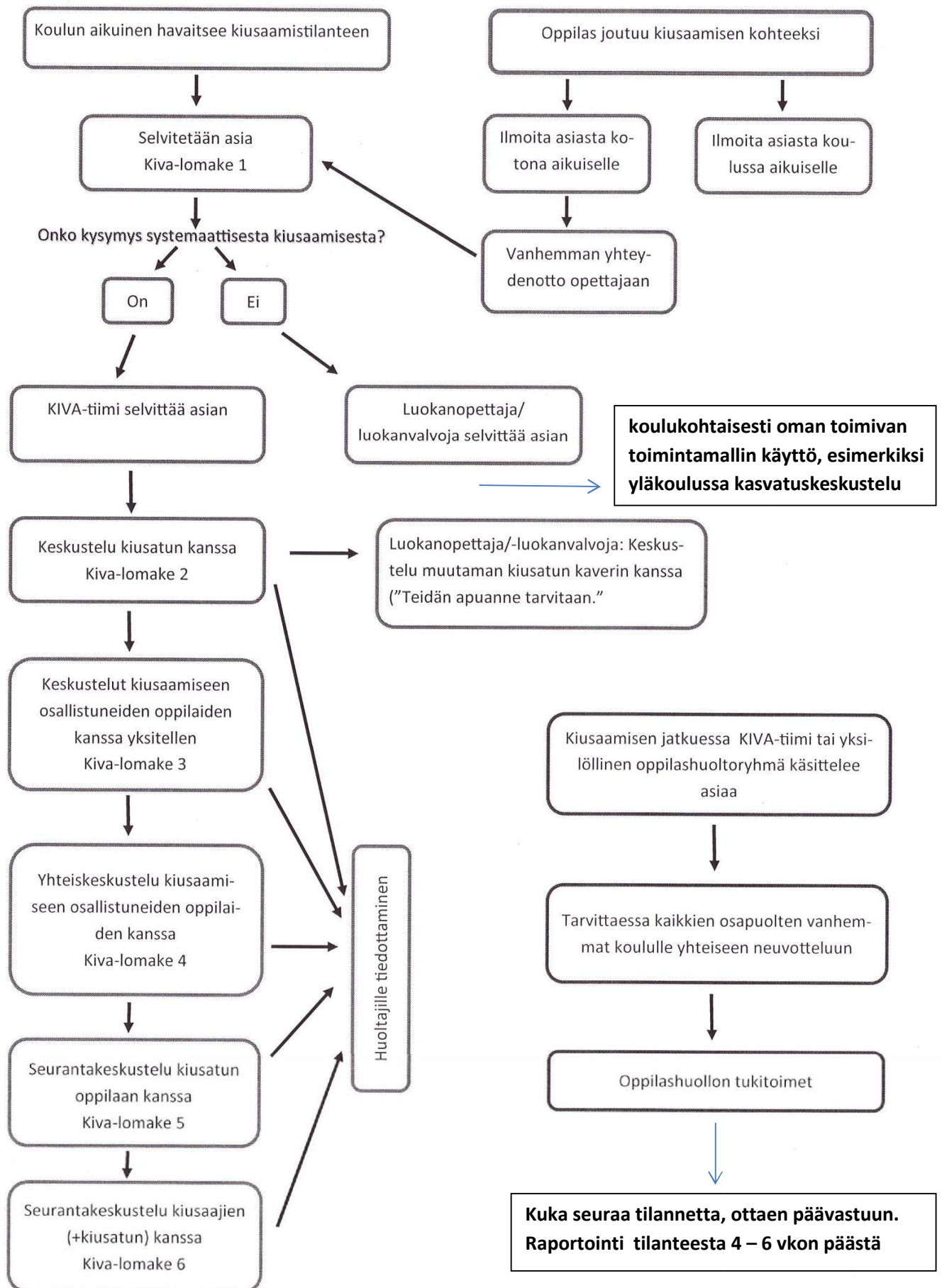
Jokaisen henkilön vastuulla on koulukiusaamiseen puuttuminen. Kangasalan kunnan opetussuunnitelman mukaan oppimisympäristön turvallisuuden edistäminen on osa

KANGASALA

kouluyhteisön toimintakulttuuria. Se huomioidaan koulun kaikessa toiminnassa. Kouluyhteisön turvallisuutta ohjaavat työturvallisuuslaki ja sen mukainen työsuojelun toimintaohjelma. Lisäksi jokaisella koululla on Turvallisuuskansio, joka sisältää pelastus- ja kriisisuunnitelmat, sekä henkilöturvallisuuden toimintaohjeet. Vuosittain päivitettävässä Oppilashuollonsuunnitelmassa on myös Suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Paikallinen yhteistyö opetustoimen eri toimijoiden ja muiden viranomaisten kanssa tukee tarkoituksenmukaista toimintaa turvallisuutta vaarantavissa tilanteissa ja niiden ennaltaehkäisyssä.

KIUSAAMISTILANTEESSA TOIMIMINEN

Kuva 3: Kiusaamistilanteessa toimiminen

Kouluissa kiusaamiseen puututaan KiVa Koulu -ohjeistuksen mukaan, vaikka se saattaa poiketa kuntakohtaisessa opetussuunnitelmassa (kaavio sivulla 7) olevasta ohjeistuksesta. Ensin selvitetään, onko kyse systemaattisesta kiusaamisesta. Jos on, tapaus annetaan KiVa -tiimille käsittelyyn. Jos kiusaaminen ei ole ollut systemaattista, luokanopettaja/ luokanvalvoja selvittää asian.

Miten nettikiusaamiseen puututaan koulussa?

Selvitetään

- onko kyse koulukiusaamisen jatkeesta (KiVa Koulu -tiimi tms.)
- onko kyse yksittäisestä teosta vai toistuvasta ja tarkoituksellisesta kiusaamisesta
- kuka kiusaaja tai ketkä kiusaajat ovat
- missä ja millaista kiusaamista on tapahtunut (onko myös koulussa tai muualla?)

Tallennetaan todisteet kiusaamisesta (esim. kuvakaappauksella/print screen).

4. SEURANTA

Seurantaan kuuluvat säännölliset kyselyt siitä, onko kiusaaminen loppunut. Koulukiusaamiseen liittyvä seuranta on tarpeellista kahdella tasolla:

- 1) seuranta ennaltaehkäisevänä toimintona
- 2) seuranta kiusaamistapauksien yhteydessä

Koulun tasolla:

Koulun tulee osallistua KiVa Koulu -hankkeen kyselyihin. Kiusaamista kartoittava kysely järjestetään säännöllisesti luokittain. Kyselyn tulokset kootaan luokittain ja tulokset käsitellään yhteisöllisessä oppilashuoltotyöryhmässä/KiVa-tiimissä/henkilökunnan kokouksissa. Luokassa järjestettävästä kyselystä vastaa luokanopettaja tai luokanvalvoja. Yhteinen koonti voidaan myös esitellä koulun vanhempainillassa. Seuranta on myös yläkoulun tukioppilastoiminnassa. Tukioppilaat seuraavat mahdollisuuksien mukaan tilanteita ja kertovat havainnoistaan jollekin koulun henkilökunnasta tai koulun omalle KiVa-tiimille. *Kouluissa on syytä korostaa jokaisen oppilaan velvollisuutta kertoa kiusaamisesta.*

Seuranta yksittäisessä kiusaamistapauksessa:

Yksittäisissä, lievemmissä kiusaamistapauksissa luokanopettaja/luokanvalvoja/ kiusaamistapausta selvittänyt opettaja huolehtii seurannasta tilanteen mukaan. Tärkeää on, että asianosaisten kanssa sovitaan aina seurantapalaverista tai tavasta, jolla tilanteen jatkoa seurataan. Palaverin ajankohta määritellään 2-4 päivän/viikon päähän asian ensimmäisestä käsittelystä. Seurannan tarkoituksena on tarkastella, onko kiusaaminen todella loppunut. Tärkeää on sopia konkreettinen aika tai ajanjakso, joka ei ole liian kaukana tulevaisuudessa. Toisaalta on hyvä miettiä, kuinka usein seurantapalavereja pidetään. Opettaja ei saa kysellä liikaa, ettei oppilaalle tule tunnetta siitä, että asiaa vellotaan koko ajan ja liikaa. Tästä seurannasta tulee myös tehdä muistiinpanot kiusaamisraporttiin. KiVa Koulu -hanke ohjeistaa seuraamispalaverien ja -keskusteluiden pitämisestä sekä aikatauluista ja raportoinnista. Lomakkeet löytyvät Avain KiVaan Kouluun -vihkosesta (Lomakkeet 1-6). Täytetyt lomakkeet tulee arkistoida keskitetysti. Kiusaamistapauksen raportointilomakkeeseen on merkittävä milloin seuranta tapahtuu ja kuka siitä on vastuussa, myös mitä ja miten jatkossa asiasta huoltajia tiedotetaan. Seurantakeskustelussa saadaan vahvistus sille, onko todellista

muutosta tapahtunut. Mikäli asia on kunnossa, työskentely päättyy tähän. Tulee kuitenkin muistuttaa oppilasta/oppilaita, että asiaan palataan heti, jos tarvetta taas ilmenee eli kiusaaminen jatkuu.

5. KOULUKIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY

Arvoperusta

Koulukiusaamisen ennaltaehkäisyssä kiusaamisen vastaisen ilmapiirin luominen kouluun on ensiarvoisen tärkeää. Tällaisen ilmapiirin luominen alkaa siitä, että kiusaamista ei hyväksytä vaan siihen puututaan, se otetaan vakavasti ja pidetään huolta, että se loppuu. Kiusaamisen vastaisen ilmapiirin kehittymisessä tieto auttaa. Henkilökunnan, oppilaiden sekä vanhempien tulee tietää mitä kiusaaminen on ja kuinka siihen tulee suhtautua. Tärkeää on myös, että tiedetään kuinka toimitaan, jos kiusaamista havaitaan. Näin ollen koulutus henkilökunnalle ja vanhempainillat vanhemmille ovat hyvin tärkeitä. Valtakunnallisen opetussuunnitelman arvoperustaan kuuluvat ihmisuus, sivistys, tasa-arvo ja demokratia. Kangasalan kunnan perusopetuksen arvopohjasta löytyvät turvallisuus, sosiaaliset taidot, oman identiteetin rakentuminen ja vastuu itsestä. Kangasalan koulujen toimintakulttuurissa painotetaan hyvinvointia ja turvallista arkea. Jokaisen koulussa työskentelevän tehtävänä on varmistaa, että arvot myös elävät arjessa.

Vastuuttaminen

Oppilaita ohjataan ottamaan vastuuta itsestään, käyttäytymisestään ja toiminnastaan. Kiusaamisen vastaisen ilmapiirin luomisessa on tärkeää, että aikuiset välittävät ja uskaltavat puuttua. Jokainen koulussa työskentelevä on aina velvollinen puuttumaan kiusaamiseen. Oppilaille tulee painottaa, että kiusaamisesta kertominen ei ole kantelua, vaan se on keino auttaa kiusattua ja kiusaajaa. On rohkeutta kertoa, jos joutuu kiusatuksi tai huomaa, että muita kiusataan. Koulun selkeät pelisäännöt luovat turvallisuutta. Säännöistä tiedotetaan myös koteja ja niitä noudatetaan koulussa johdonmukaisesti. Luokanopettaja/luokanvalvoja on avainasemassa ryhmyttäessään luokkaansa ja luodessaan sinne luokkahenkeä, joka ehkäisee kiusaamista. Opettajat tarkkailevat luokan sosiaalisia suhteita päivittäisessä koulutyössä. Koulukiusaamista vähentää aikuisten riittävä läsnäolo ja saatavuus. Välituntivalvonta tulee hoitaa tunnollisesti ja tarvittaessa on lisättävä esim. sisävalvontaa. Luokan hyvä yhteishenki vaikuttaa myös koko koulun yhteiseen ilmapiiriin.

Oppilaille on oltava selvää, kenen puoleen kiusaamistapauksissa voi helposti kääntyä. Kiusaamisesta voi kertoa huoltajille, opettajalle, välituntivalvojalle, rehtorille, terveydenhoitajalle, tukioppilaille, luokanvalvojalle, koulunkäynninohjaajalle, kuraattorille tai kelle tahansa aikuiselle.

KiVa Koulu –toimintamalli

KiVa Koulu -hanke antaa konkreettisia eväitä koulun ilmapiirin parantamiseen (mm. vuosittaiset kyselyt oppilaille), koulukiusaamisen vähentämiseen sekä siihen puuttumiseen. KiVa Koulu -toimintamalli sisältää sekä kaikkiin oppilaisiin kohdentuvia yleisiä toimenpiteitä että kiusaamistapauksen tultua ilmi kohdennettuja toimenpiteitä kiusaamisen lopettamiseksi.

Kummioppilastoiminta tukee kiusaamisen vastaisen koulukulttuurin luomista alakouluissa. Liikkuva koulu -hanke ja välituntitoiminta tukevat osaltaan kiusaamisen vastaista toimintaa alakouluissa. Yläkouluissa tukioppilastoiminnan tavoite on luoda turvallisuuden tunne uusille yläkoululaisille. Myös oppilaskunta ja vanhempainyhdistys voivat omalla toiminnallaan edistää

KANGASALA

kiusaamisen vastaista ilmapiiriä, sitä edistävät myös koulurauhan julistus, aamunavaukset ja välituntitoiminnan kehittäminen.

Nettikiusaamisen ennaltaehkäisy

Koulussa ohjataan:

- millaista on asiallinen käytös internetissä
- miten sosiaalisessa mediassa säädellään yksityisyyttä (yksityisyysasetukset, rajoitukset)
- miten palvelun ylläpidolle ilmoitetaan kiusaamisesta => kiusaajan/käyttäjän plokkaaminen, estolistat
- miten kiusaamisesta voi ilmoittaa myös palvelun omalle virtuaalipoliisille tai nettipoliisille
- miten kiusaamisesta voi tehdä rikosilmoituksen (tekijänoikeuden loukkaaminen, kunnianloukkaus, yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen, perättömät vaarailmoitukset, viestintäsalaisuuden rikkominen, tietomurrot)